
ПРОГРАМ

ШКОЛА
БЕЗ НАСИЉА

радионица
за

рад са

родитељима

октобар 2010. године

Аутори: Маријана Неговановић, Невенка Крагуљац, Весна Поповић, Споменка Дивљан и Мирсада Топаловић
Уредили: Драгана Коруга, Ненад Малетин и Станислава Вучковић

УВОД

Приручник је намењен одељенским старешинама млађих и старијих разреда основне школе, у програму Школа без насиља, за рад са родитељима у својим одељенским заједницама. Конципиран је као програм од 4 радионице које одељенски старешина може да користи на својим ванредним родитељским састанцима и сусретима са родитељима, током примене програма Школа без насиља, као и касније у свом раду. Родитељски састанци и сусрети треба да помогну одељенским старешинама и родитељима да успоставе заједничко разумевање шта је школско насиље, како се примењује ефикасна превенције и конструктивна интервенција на насиље у школи, да успоставе заједничке вредности ненасиља око којих ће конципирати своје васпитне поступке и подршку социјализацији и развоју самоодговорног понашања. Приручник почива на претпоставци да одељенске старешине желе и могу да примењују интерактивни приступ у раду са родитељима. За одељенске старешине које преферирају класичне приступе препоручено је се да се придржавају понуђених садржаја уз прилагођавање приступа или да сарађују са Тимом за заштиту у реализацији.

Позивање родитеља одељењски старешина може осмислити тако да буде мотивишуће. У припреми састанка и реализацији могу помоћи ученици (малим перформансом/ анимацијом/ скечом на тему радионице, кооперативном игром - за ниже разреде; приказом резултата истраживања или анкете, приказом школског часописа, разгласа, Сандучета поверења, рада ученичког парламента и сл. - за старије разреде). Такође могу помоћи и друге колеге и стручна служба школе.

Препоручују се 4 обавезна сусрета са родитељима, чији садржај је предложен у приручнику. Динамику и распоред одржавања састанака потребно је дефинисати у договору са школским Тимом за заштиту деце од насиља. Пре тога одељенске старешине су обавезне да учествује на обуци за рад са родитељима, у сарадњи са ментором и Тимом за заштиту. Након обуке, одељенски старешина:

- * оспособљен је да реализује све компоненте програма које се ослањају на сарадњу са родитељима,
- * зна потребе и процедуре укључивања родитеља у решавање ситуација насиља,
- * оспособљен је да пренесе знања о различитим нивоима и облицима насиља као и начинима конструктивног реаговања,
- * прихвата значај редовног (по потреби) обавештавања родитеља о напретку у програму (о активностима, току) и спреман је да их мобилише за укључивање у програм,
- * зна начине за праћење и евидентирање сарадње са родитељима своје одељенске заједнице.

У програму „Школа без насиља“, у области рада и сарадње са родитељима, јако је важна улога одељењског старешине у мотивацији родитеља (односно старатеља) да узму активно учешће у програму како би заједно, у савезништву са школом допринели смањивању насиља. За постизање тог циља у програму „Школа без насиља“, одељењске старешине реализују сусрете са родитељима - родитељске састанке по сценаријима који се препоручују.

Очекивани исходи сарадње са породицом:

- * Родитељи су упознати са програмом и резултатима истраживања о присутности насиља у школи
- * Родитељи препознају разне облике и врсте насиља и знају како на њих да реагују
- * Упознати су са могућим последицама сопственог насилног понашања према деци

- * Прихватају школска и одељенска правила понашања, вредности на којима се темеље и последице кршења
- * Родитељи разумеју реституцију као поступак испуњења/поправљања грешке, јачања самопоштовања и обнављања односа са окружењем
- * Родитељи разумеју значај сопственог укључивања у програм
- * Савет родитеља прати, евидентира и извештава друге родитеље о сарадњи школе и породице у програму

САДРЖАЈ

	Циљна група				Страна
	СЗ	СР	ОС	Р	
Увод					2
Садржај					3
Прилог 1: Развијање сарадње са родитељима у програму <i>Школа без насиља</i>					4
Прилог 2: Принципи добре сарадње са родитељима					8
Прилог 3: Преглед релевантних докумената за заштиту деце од насиља					9
0. ПОЧЕТНИ СУСРЕТ СА САВЕТОМ РОДИТЕЉА ШКОЛЕ					10
I. СЕНЗИБИЛИСАЊЕ И МОТИВИСАЊЕ					11
Прилог 4: Програм „Школа без насиља“ – циљеви и компоненте					12
II. ПРЕЗЕНТАЦИЈА ПРИРУЧНИКА: Шта је данас било у школи?					15
Прилог 5: Нивои реаговања и различити облици насиља					17
Прилог 6: Приручник за родитеље: Шта је данас било у школи?					20
Прилог 7: Мреже заштите					22
III. ПРАВИЛА И РЕСТИТУЦИЈА					23
Прилог 8: Смернице за породична правила					25
Прилог 9: Реституција					26
IV. УЧЕШЋЕ РОДИТЕЉА У КРЕИРАЊУ АКЦИЈА					27
ИЗВЕШТАЈИ СА РОДИТЕЉСКИХ САСТАНАКА					29

Циљне групе: СЗ – сви запослени СР – Савет родитеља
ОС – одељенске старешине Р - родитељи

Прилог 1.

РАЗВИЈАЊЕ САРАДЊЕ СА РОДИТЕЉИМА У ПРОГРАМУ ШКОЛА БЕЗ НАСИЉА

Улога родитеља у програму „Школа без насиља“ је веома деликатна. Родитељи имају право на партиципацију и пожељно је да буду активни у школи. Са друге стране, партиципација и активна укљученост у програм носе могућност да неке информације о породици постану транспарентне у школи и заједници. Да би се обезбедила дискреција и заштита приватности, потребна је висока свест и појачана осетљивост за права и потребе свих учесника у животу школе. Програм „Школа без насиља“ подразумева заштиту свих, и у превенцији и у интервенцији, контролисано испољавање осећања у кризним ситуацијама, висок ниво сарадљивости и разумевања. У кризним ситуацијама (инциденти, конфликти и сл.), често се деси парализа сарадње између школе и породице. Из ње се излази само заједничким напором, којим се штити најбољи интерес сваког детета и обезбеђује позитиван исход. У том погледу, већ на почетку примене програма, важно је информисати што већи број родитеља о резултатима истраживања насиља у школи, што се може обавити на више начина: преко Савета родитеља, преко родитељских састанака (за сваки родитељски састанак у програму постоје понуђене радионице за одељенске старешине), преко паноа, презентацијама за заинтересоване, брошурама, путем веб сајта школе, јавном трибином, дебатом, форумом за родитеље и сл., зависно од тога какве облике сарадње школа и родитељи негују у школи.

Са друге стране, родитељи лакше него школа долазе до информација (од деце) о томе да се спрема насиље међу децом (заказана туча нпр.). У програму Школа без насиља, као и у другим превентивним програмима, очекује се да прво дођу у школу и поделе то сазнање са наставницима, да са њима испланирају како да спрече насиље. Нажалост, често се дешава баш супротно - одаберу да интервенишу тако да свако штити своје дете, а школу информишу накнадно. Зато је улога родитеља у овим програмима кључна. На родитељским састанцима и у другим приликама треба отворено разговарати о томе, јер искуство показује да многи родитељи не улазе у ситуације вршњачког насиља због страха, неповерења, непознавања процедура и сл. Један од најважнијих задатака за школу је да придобије родитеље у овим ситуацијама, да са њима успостави савезништво, а за родитеље да схвате да у ризичне ситуације не треба да се упуштају сами, већ да одаберу партнерство са школом и са другим родитељима, да успоставе поверење и заједнички спрече насиље. Школа и одељенски старешина треба да појасне родитељима шта се од њих очекује и какав је њихов допринос, да им омогућити да креирају позитивне стратегије против насиља, заједно са школом. Тиме јасно показују свој негативни став према насиљу и подржавају децу да му се активније супротставе, заједно са одраслима. Ону децу која трпе насиље вршњака овакав приступ подржава да проговоре о својој патњи и да се супротставе заједно са другима (вршњацима и одраслима).

Родитељи могу имати различите улоге у програму: као помоћ сарадници вршњачког тима, организатори и учесници у турнирима, у акцијама (нпр. акција за повећање безбедности: осветљење око школе и у школи, ограда, сала и терен за физичко, кабинети и сл.), у разним манифестацијама, у прикупљању средстава за опрему, за угрожене ученике. Својим личним ангажовањем, на начин који свакоме највише одговара, могу допринети да се програм успешно integriше у вредности и школе и породице и да постане устаљена пракса и васпитни модел. Са друге стране, сви смо као родитељи свесни колико је захтевно променити васпитне моделе и обрасце понашања у породици. Зато према учешћу родитеља у програму треба развити стрпљење, стратегијом мало-по-мало укључивати родитеље и развијати атрактивне садржаје који

ће учинити да се не осећају нелагодно већ подстакнуто, прихваћено и уважено. Школа може да осмисли различите могућности и понуди родитељима да изаберу за њих најприхватљивији начин укључивања: родитељима-новинарима ће да понуди да направе добар пано или да напишу текст за школске новине; родитељима наклоњеним спорту ће да понуди да организују турнир; мамама ће да понуди да помогну око „палачинка журке“, старијој браћи и сестрама да буду су вршњаци-помагачи на кризним местима у дворишту и сл. Савет родитеља и родитељи-чланови Школског одбора имају званичну улогу у програму од самог почетка (у процедури пријављивања, поштовању Меморандума о сарадњи...).

Оно што је најважније и што треба јасно искомуницирати са родитељима јесте очекивање да најважније компоненте програма Школа без насиља - примењују у свакодневном животу, код куће и на радном месту. Затим, и да постану промотери програма, амбасадори ненасиља у широј заједници: да правила понашања и реституцију, као меру испуњења/поправљања штете код кршења правила, уграде у своје породичне и радне процедуре (кроз Кодексе, правилнике и сл.). На тај начин у локалној заједници ће показати да су прихватили вредности програма и да подржавају напоре школе да смањи насиље у својој средини. На родитељским састанцима се може покренути и разговор о добрим и лошим странама репресивних мера (кажњавања). Родитељима се могу предочити дугорочне негативне последице таквог васпитања. Програм *Школа без насиља*, у замену за репресију/казну нуди другачији приступ – позитивну дисциплину кроз реституцију тј. ресторативно васпитање.

Једна од главних поставки програма је:

„СВАКО ИМА ПРАВО ДА ПОГРЕШИ И ТРЕБА ДА ДОБИЈЕ ПРИЛИКУ ДА ПОПРАВИ ГРЕШКУ“.

Шта може одељенски старешина да уради или предузме како би придобио родитеље за сарднике?

I) Развијајте код ученика и родитеља свест о присуству вршњачког насиља, о његовим појавним облицима и улози школе и породице у превенцији

II) Одређене садржаје (знања, вештине, теме за разговор и сл.) важне и илустративне за превенцију насиља уградите у свој наставни програм/курикулум и програм рада на часовима одељенског старешине, као што су:

- кооперативно учење, кооперативне активности и акције на нивоу одељења и школе,
- усвајање неагресивних образаца комуникације у ситуацијама неслагања међу вршњацима,
- развијање емпатичности у поступању према себи и другима,
- ненасилни говор (технике комуникације + речник), како би се развила осетљивост за јасно, прецизно исказивање сопствених доживљаја/осећања и препознавање/разумевање доживљаја и осећања других....
- креативне и стваралачке активности за изградњу прихватљивог понашања као што су: партиципаторна драма, игре улога, дискусије, дебате, школски спорт, такмичења у стваралаштву, „фер плеј“ турнири и сл.

III) Превенција и интервенција у ситуацијама насиља треба да се односи на појединог ученика и на групу и одељење. Када се креира политика школе или одељења према насилним групама добар ослонац је чињеница да сваку групу вршњака чине појединци, да појединце најбоље познаје њихов одељенски старешина и родитељ и да се на њих, ма како били део групе, ефикасно може утицати једино као на појединце.

IV) Као одељенски старешина добро упознајте своје ученике, а часови одељењског старешине морају бити обавезни део рада и школског распореда и ученика и вас.

V) Важно је да размишљате о превенцији „на дуге стазе“:

- Истражите скривени курикулум школе; какве све врсте порука школа и школско особље емитују својој заједници и свом окружењу? Анализирајте процену ученика о себи – како изгледате у њиховим очима?
- Идентификујте систем вредности који важи у вашој школи; да ли сви ученици схватају колико је школи важно како третира насиље? Које процедуре користите за интегрисање нових ученика у школску средину? Какву поруку дајете новоуписаним ученицима и њиховим родитељима о насиљу, односно о правилима понашања у вашој школи?
- Сагледајте школску климу изблиза, покушајте да сазнате узроке насиља; користите упитнике, видео- снимке, ученичке саставе на тему насиља, ученичко виђење школе из угла безбедности (о опасним зонама и сл.)
- Уколико има могућности анализирајте са ученицима и родитељима све инциденте који су се догодили у вашој школи, продискутујте сваки и донесите заједничке закључке.
- Дефинишите шта се у вашој школи назива вршњачким насиљем, креирајте заједнички став о томе, излистајте појавне облике од нивоа понашања, речника, гестова до нивоа правилника и школске документације која се тиме бави, начина на који се прати и сл.
- Презентујте програм превенције школе :формирани тим за заштиту, заштитну мрежу, процедуре и поступке превенције на нивоу појединца, одељења, школе
- Повежите ваше мере превенције са општом политиком образовног система према насиљу у школи и другим програмима у заједници који се на то односе (Протоколи, закони, правилници)
- Покрените школу на размишљање о проблему насиља; уверите се да сви у колективу верују да то није «туђа брига» већ ваша заједничка
- Проверите да ли сви ученици и наставници схватају колико је важно да јавно говоре о вршњачком насиљу? Да ли сви прихватају принцип Толеранција на насиље = нула
- Да ли је у сваком тренутку у школи доступна особа чији је задатак да помогне ученицима који су изложени малтретирању? Да ли свако дете у школи зна која је то особа?
- Утврдите да ли сви родитељи знају намеру школе да заустави и смањи насилно понашање свих (ученика, наставника, родитеља)? Да ли деле ту решеност са школом? Ако НЕ, зашто? Ако ДА, како ће се укључити?

Прилог 2.

ПРИНЦИПИ ДОБРЕ САРАДЊЕ СА РОДИТЕЉИМА

(Љ. Продановић- Индивидуална сарадња са родитељима)

Не може се оспорити да се међу наставницима могу наћи карактеристична понашања која их сврставају у успешне и мање успешне сараднике родитеља. Има и поступака којима се може илустровати како раз. старешине, придржавајући се основних принципа у сарадњи с одраслима придобијају родитеље за добре сараднике. Свакако има и поступака којима се родитељи не привлаче за сарадњу. Примери таквих поступака су наведени испод објашњења сваког принципа.

1. Поштовање родитеља

Раз. старешина је покретач сарадње, посебно индивидуалне и даје пример за међусобно поштовање. Родитељи су одрасле особе, свака свој породични живот организује онако како може, хоће и зна. У размени мишљења с њима о раду и понашању њихове деце нужно им је исказати поштовање као сарадницима. То поштовање доприноси развоју поверења и прихватања предлога и заједничких договора.

Пример поступања раз. старешине

Поштовање: разговор „у четири ока“ када се износе подаци о детету.

Непоштовање: када се о детету дају обавештења пред другим родитељима.

2. Корисност сарадње

Кад дете пође у школу, родитељ је заинтересован за сарадњу с наставником. Да ли ће се и у којој мери у тој сарадњи и ангажовати зависи од његове процене – има ли од тога користи или не. Корист од сарадње се огледа у томе да ли је родитељу после разговора са раз. старешином јасно шта треба да учини како би се његово дете успешно развијало, тј. негативно понашање детета усмерило у позитивном правцу.

Пример поступања раз. старешине

Корисно: -Доста изостаје, сигурно иде на неко пријатније место него што је школа

Некорисно:- Видите колико има изостанака!

3. Ефикасно коришћење времена

Наставници и родитељи често немају много времена за индивидуалну сарадњу, зато обострано морају поштовати туђе време и договорити се о времену састајања које одговара обема странама. То је разлог зашто се сусрети морају планирати, а разговори који захтевају више времена посебно заказивати.

Пример поступања раз. старешине

Ефикасно: - Сада ћемо се договорити када ви можете доћи да детаљније поразговарамо.

Неефикасно: -Немам ја сада времена да с вама о вашем детету разговорам. Дођите други пут.

4. Коришћење искуства родитеља

Родитељ има искуство у одрастању свог детета и добро га је користити када се приступи заједником решавању насталих проблема. У разговору с родитељима омогућити им да равноправно са раз. старешином учествује у тражењу решења за превазилажење непожељног понашања. Овакав став према родитељима мобилише њихове снаге, повећава пажњу и одговорност, не дозвољава одбијање сарадње.

Пример поступања раз. старешине

Коришћење искуства: - Вероватно и код куће он испољава агресивност.

Некоришћење искуства: - Ваш син је врло агресиван

5. Тактичност

Код родитеља, са којима је потребно чешће и успешније сарађивати да би резултати били бољи или понашање примереније неопходно је водити рачуна о начину договарања о заједничком деловању.

Пример поступања раз. старешине

Тактично : - Он је дете које је тренутно у кризи

Нетактично: - Од њега и не очекујем ништа боље

Прилог 3.

ПРЕГЛЕД РЕЛЕВАНТНИХ ДОКУМЕНАТА ЗА ЗАШТИТУ ДЕЦЕ ОД НАСИЉА

- * КОНВЕНЦИЈА О ПРАВИМА ДЕТЕТА - Међународни документ
- * НАЦИОНАЛНИ ПЛАН АКЦИЈЕ ЗА ДЕЦУ - Стратешки документ Владе РС
- * НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА ЗАШТИТУ ДЕЦЕ И МЛАДИХ ОД НАСИЉА И АКЦИОНИ ПЛАН ЗА ПРИМЕНУ НАЦИОНАЛНЕ СТРАТЕГИЈЕ - Стратешки документ Владе РС и Просветног савета Србије
- * ОПШТИ ПРОТОКОЛ ЗА ЗАШТИТУ ДЕЦЕ ОД ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА - Документ који је усвојила Влада РС
- * ПОСЕБНИ ПРОТОКОЛ ЗА ЗАШТИТУ ДЕЦЕ И УЧЕНИКА ОД НАСИЉА У ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНИМ УСТАНОВАМА - Обавезујући документ Министарства просвете
- * ОКВИРНИ АКЦИОНИ ПЛАН ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ НАСИЉА У ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНИМ УСТАНОВАМА
- * ПРИРУЧНИК ЗА ПРИМЕНУ ПОСЕБНОГ ПРОТОКОЛА - Додатни материјал за примену Посебног протокола и израду Програма установе за заштиту деце од насиља
- * ПРАВИЛНИК О ПРОТОКОЛУ ПОСТУПАЊА У УСТАНОВИ У ОДГОВОРУ НА НАСИЉЕ ЗЛОСТАВЉАЊЕ И ЗАНЕМАРИВАЊЕ - Подзаконски акт министра просвете којим регулише одредбе ЗОСОВ
- * ЗАКОН О ОСНОВА СИСТЕМА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА- посебан осврт на чланове 43, 44, 45, 105, 112, 113, 114, 115 - Службени гласник 72/09
- * ПРОГРАМ УСТАНОВЕ ЗА ЗАШТИТУ ДЕЦЕ ОД НАСИЉА - Програм конкретне установе

Пожељно је да се разредни старешина детаљније упозна са наведеним документима, посебно са оним чија је примена обавезна.

Назив активности:	Циљна група:
0. ПОЧЕТНИ СУСРЕТ СА САВЕТОМ РОДИТЕЉА ШКОЛЕ¹	СВИ ЗАПОСЛЕНИ САВЕТ РОДИТЕЉА

Трајање:	45 минута	 ШКОЛА БЕЗ НАСИЉА
Исходи радионице:	<ul style="list-style-type: none"> * Упознат Савет родитеља са Програмом и очекиваним исходима * Добијена сагласност Савета родитеља за укључивање школе у Програм 	
Простор:	Учионица	
Материјал и опрема:	Меморандум о сарадњи, „ппт“ о програму	

Припрема састанка

У припреми састанка било је потребно да школа сакупи основне информације о Програму (циљеви, значај Програма, статистика...) који се могу наћи на сајту Уницефа и Министарства просвете и да их заједно са својим разлозима укључивања у Програм презентује члановима Савета родитеља (на фолији, на великим папирима или као ппт, у зависности од ресурса школе).

Записник са овог састанка, заједно са потписима родитеља којим се изјашњавају да ли су сагласни да се школа укључи у програм *Школа без насиља*, саставни је део документације везане за Програм.

Уколико школа процени да је потребно поново одржати састанак са члановима Савета родитеља после званичног уласка у Програм, (нпр. ако је прошло доста времена од момента конкурсања до започињања Програма), састанак се може реализовати са следећим активностима.

Активности

1. Информисање о Програму Школа без насиља: циљеви и исходи
2. Упознавање са улогама и одговорностима свих учесника у Програму – из Меморандума о сарадњи школе и Уницефа
3. Коментари и предлози родитеља за план сарадње са родитељима- садржаји, начини

¹ Напомена: овај сусрет се, према условима конкурса за Школу без насиља, реализује приликом пријављивања школе за програм или накнадно.

Родитељски састанак:	Циљна група:
СЕНЗИБИЛИСАЊЕ И МОТИВИСАЊЕ	ОДЕЉЕНСКЕ СТАРЕШИНЕ РОДИТЕЉИ

Трајање:	45 - 50 минута
Исходи радионице:	<ul style="list-style-type: none"> * Родитељи су упознати са Програмом и резултатима истраживања о присутности насиља у школи и сензибилисани су за школско насиље и могућности превенције * Родитељи разумеју значај сопственог укључивања у програм
Простор:	Учионица
Материјал и опрема:	Стикери, видеобим и компјутер, СПОТ зауставимо насиље заједно-родитељ Презентација резултати истраживања у конкретној школи; СПОТ „Зауставимо насиље заједно“ са родитељем; Прилог 4: Програм „Школа без насиља“ – циљеви и компоненте

1. Уводна активност

20 мин

Одељенски старешина информисаће родитеље о циљевима и исходима Програма, користећи Прилог 4: Програм „Школа без насиља“ – циљеви и компоненте, односно „.ppt“ презентацију (преузету од ментора), а затим заједно са неким из школског тима представи резултате истраживања о насиљу у школи (користи презентацију школског тима о резултатима истраживања).

1. Централна активност

20 мин

Одељенски старешина отвори дискусију и дозволи коментаре о резултатима истраживања који се односе на насиље међу децом/ ученицима. Могуће теме за разговор:

- * у којој мери резултати одговарају њиховој слици понашања деце у школи (коју добијају од деце)?
- * колико је понашање њихове деце у складу са сликом из истраживања?

Након коментара и дискусије родитеља, старешина се осврне на разлику (према резултатима истраживања) између наставника и ученика, у томе како виде вршњачко насиље у школи, облике и фреквенције, могућности превенције и интервенције, улогу одраслих и улогу ученика у превенцији и интервенцији.

3. Завршна активност

5 мин

За крај састанка одељенски старешина пусти СПОТ „Зауставимо насиље заједно“ са родитељем који у себи каже *Туђе дете туђа брига* www.youtube.com/watch?v=kYsWZuyIWHQ.

После тога даје кратак завршни коментар о важности учешћа свих у програму и потреби конкретног укључивања родитеља у превентивне и интервентне активности.

Прилог 4. Материјал за .ppt презентацију

Програм „Школа без насиља“ – циљеви и компоненте

Програм „Школа без насиља – ка сигурном и подстицајном окружењу за децу“

Реализација програма „Школа без насиља“ започета је школске 2005/06. године. Програм спроводи УНИЦЕФ у сарадњи са Министарством просвете, Министарством здравља, Министарством рада и социјалне политике, Саветом за права детета, Заводом за унапређивање образовања и васпитања, а од школске 2008/09. године и са Министарством унутрашњих послова и Министарством омладине и спорта.

Главни циљ програма „Школа без насиља“ јесте стварање безбедне и подстицајне средине за учење и развој и смањење насиља међу и над децом у Србији. У оквиру овог програма насиље је дефинисано као сваки облик понашања који има за циљ намерно наношење бола, страха и понижења другоме.

С обзиром на постављени циљ, трајање програма није временски ограничено; програм је развојни и настоји да постане саставни део васпитног рада у школама. Програм је пре свега намењен деци, наставницима и запосленима у школама, али и родитељима и читавој локалној заједници.

Насиље међу децом

Први корак у реализацији програма усмерен је на уочавање проблема и омогућавање запосленима у школи да се упознају са објективно утврђеним чињеницама о насиљу у њиховој школи. Истраживање о врстама и интензитету насиља спроведено је у свим до сада укљученим школама, а истраживање у првих 50 школа спроведено на узорку од 26.947 ученика и 3.397 одраслих донело је податке да је 65% ученика бар једном, а 24% више пута било изложено неком облику насилног понашања у периоду од три месеца. Најзаступљенији облици насилног понашања јесу вербално насиље, ширење лажи и сплеткарење те претње и застрашивања.

Компоненте програма

Свака школа формира Тим за заштиту, који је задужен за подршку програму и праћење реализације програма у школи (према Правилнику о протоколу поступања у одговору на насиље, злостављање и занемаривање, који је донео министар просвете 2010 године).

Програм је развијен кроз четири садржинске компоненте:

1. истраживачка компонента – истраживање искустава и ставова свих у школи о насиљу, презентација резултата (наставницима, деци, родитељима) и подизање свести о проблему, тј. о присутности вршњачког и другог насиља у школи;
2. едукативна компонента – обука наставника и школског особља о насиљу, о вештинама комуникације, о отвореном дијалогу између деце и одраслих, о превентивној улози школских правила, о реституцији тј. надокнади штете и ресторативном васпитању, о позитивној дисциплини, о конструктивној интервенцији, о формирању унутрашње и спољашње заштитне мреже у школи и у заједници;
3. вршњачка компонента – рад са вршњацима на препознавању и откривању насиља, на вршњачкој заштити, изградњи узајамног поверења и смањењу насилног понашања међу вршњацима;
4. компонента породица / медији / локална заједница – промоција узајамне сарадње и мобилисање јавности за изградњу савезништва и активно деловање на смањењу насиља у заједници.

7 корака ка „ШКОЛИ БЕЗ НАСИЉА“

Примена програма и трајна уградња у школски програм рада / школски курикулум траје најмање једну школску годину. У овом процесу школа пролази кроз седам корака:

1. подизање свести о проблему – прихватање да се у школи догађа насиље и обука ученика и наставника и родитеља за препознавање ризика, именовање облика и врста насиља и за конструктивно реаговање на насиље;
2. формирање унутрашње заштитне мреже (УЗМ) – доношење процедура и механизма за њено трајно функционисање;
3. успешно функционисање УЗМ – дефинисање процедура за евидентирање насиља и предузимање мера заштите;
4. формирање спољашње заштитне мреже (СЗМ) – укључивање дома здравља, центра за социјални рад, општине и полицијске управе у функционисање програма у школама;
5. обраћање за помоћ деце/породица изложених насиљу – успостављање поверења у унутрашњи и спољашњи тим помагача (заштитне мреже);
6. функционисање система интервенисања – дефинисане процедуре за правовремен и конструктиван одговор на насиље, интервентни и превентивни програми примењују се у школској пракси;
7. само-процена школе – да ли је школа постала безбедно окружење за децу/ученике; родитељи и наставници сматрају да школа може самостално да настави са програмом и сматрају да је школа сигурније место за развој.

Да децу не боли када су у школи!

Поред основног садржаја, у све школе уведени су нови сегменти програма:

- Додатна подршка родитељима за васпитање и сарадњу са децом по питању насиља те подстицање партнерства родитеља, деце и школе остварени су кроз публикавање и дистрибуцију приручника за родитеље *Шта је данас било у школи?* Приручник је настао на основу искустава у раду са родитељима у оквиру програма „Школа без насиља“ и доступан је на званичној интернет страници УНИЦЕФ-а: www.unicef/serbia.com

- У школама и широј јавности организована је и спроведена афирмативна кампања *Ја сам фаца*, усмерена ка развоју позитивних вредности код деце. На поменутој интернет адреси налазе се и материјали из ове кампање.

- Фер плеј је спортски појам, а и у животу је заживео кроз реализацију програма „Школа без насиља“. У 60 школа одржан је Кошаркашки фер плеј турнир. У 14 градова одржане су уличне акције са намером да се истакне значај фер игре за децу, а дечје учешће је обједињено у публикацији Фер плеј. Публикација „Фер је кад играш Фер“ (такође је доступна на УНИЦЕФ-овом сајту) настала је после волонтерске акције и открива нам како деца доживљавају фер однос у спорту и животу. Фер плеј турнир у фудбалу организован је у априлу 2010. године. У њему је учествовало 28 школа из 4 града Србије.

Захваљујући партнерству са Секретаријатом за образовање града Београда, све школе са општине Звездара и скоро све са општине Стари Град започеле су 2009. године са реализацијом програма. Током 2009. године програм је додатно поспешило сарадњу са локалном заједницом. Почетком 2010. године програму се прикључило нових 14 основних школа, захваљујући подршци Секретаријата за образовање града Београда. Наставиће се пракса укључивања програм свих школа у појединим општинама.

Програм „Школа без насиља“ финансира се искључиво средствима прикупљеним у локалној заједници те донацијама грађана и привредника путем „усвајања школа“.

Обезбеђивање финансијских средстава и реализација основног дела програма је у надлежности УНИЦЕФ-а. Национални амбасадори УНИЦЕФ-а Александар Саша Ђорђевић и Ана Ивановић, али и бројни привредници и грађани, омогућили су својим донацијама успешно спровођење програма у школама.

Девојчице и дечаци у школама у којима се спроводи програм већ мењају насилне обрасце понашања и заједно са својим учитељима, наставницима и родитељима стварају безбеднију и стимулативнију средину у којој уче, расту и развијају своје потенцијале.

Будући да је свеобухватна, „Школа без насиља“ тражи време и преданост на путу ка променама у начину размишљања и ставовима одраслих у школи. Да би се програм успешно спроводио у школама, потребни су подршка и активно учешће директора, ангажман и допринос свих запослених, несметан проток информација између ученика и наставника, наставника и родитеља, уврштавање програмских садржаја у приоритетне активности школе те добра сарадња са институцијама у локалној заједници, домом здравља, полицијом и центром за социјални рад.

Због свега наведеног, неопходан је наставити сарадњу са грађанима, локалним заједницама, пословним сектором и државним институцијама у циљу свеобухватније промоције позитивних вредности и смањивања насиља, али и обезбеђивања средстава за интензивније спровођење програма.

Назив радионице:	Циљна група:
II. ПРЕЗЕНТАЦИЈА ПРИРУЧНИКА: „ШТА ЈЕ ДАНАС БИЛО У ШКОЛИ?“	ОДЕЉЕНСКЕ СТАРЕШИНЕ РОДИТЕЉИ

Трајање:	55 минута
Исходи радионице:	<ul style="list-style-type: none"> * Родитељи препознају разне облике и врсте насиља и знају како на њих да реагују * Упознати су са могућим последицама сопственог насилног понашања према деци * Родитељи разумеју значај сопственог укључивања у програм
Простор:	Учионица
Материјал и опрема:	Стикери и велики блок-папири, Прилог 5: Нивои реаговања и различити облици насиља; Прилог 6: Презентација приручника („ппт“ презентацију преузети од ментора), Прилог 7: Приказ УЗМ и СЗМ како је ваша школа осмислила своје мреже

1. Уводна активност

10 мин

Одељенски старешина подсети родитеље на дефиницију вршњачког насиља која се користи у Програму (како у истраживању тако и у свим активностима са одраслима и ученицима):

„Када кажемо за неко дете да се насилно понаша, мислимо на то да својим поступцима наноси другом детету бол, страх и срамоту. Имајте на уму да су насилна само она понашања која имају за циљ намерно наношење бола, страха и понижења.

Насилним понашањем не сматрамо пријатељска задиркивања и препирке које повремено искрсну између деце, случајно повређивање или случајно уништавање туђих ствари, пре свега зато што се то дешава случајно.“

Одељенски старешина замоли родитеље да размене искуство њиховог детета са школским насиљем и специфичним појавама насиља у одељењу. Уколико прихвате ову размену, подели им стикере (самолепљиве папириће) и замоли их да прво испишу оне облике насиља којима је било изложено њихово дете (1 стикер – 1 облик насиља), а потом облике насиља/ насилног понашања које је њихово дете испољило према другој деци (1 стикер – 1 облик насиља); стикере лепе на велики блок-папир.

1. Централна активност

35 мин

Одељенски старешина презентује родитељима како су нивои насиља приказани у Правилнику о протоколу поступања установе у одговору на насиље и Приручнику за примену посебног протокола за заштиту деце и ученика од насиља у о.в. установама (Прилог 5).

Потом са родитељима коментарише њихове примере са великог блок-папира, заједно их разврставају у три колоне – према три нивоа насиља. Током разврставања, одељенски старешина подсећа родитеље на компоненте програма (из сценарија за први састанак), повезује врсте и облике насиља и то како компоненте програма помажу да се овакве ситуације спрече или да се на њих реагује ефикасно и конструктивно.

Затим одељенски старешина подели родитељима по 1 примерак приручника „Шта је данас било у школи“ и представи га (ко је издао, шта у њему могу наћи), пружи прилику да га прелистају, погледају илустрације, садржај Користи презентацију коју спрема помоћу Прилога 6 (или је преузме од ментора).

Ако родитељи показују заинтересованост и спремност да раде дуже од предвиђеног времена, старешина може да организује и следећу активност: подели родитеље у три групе према 3 различите улоге (дете које

трпи насиље, дете које врши насиље и сведоци насиља) и да им следећи **задатак:** свака група у приручнику погледа свој део (зависно од улоге: који трпе, који врше и који посматрају насиље) и спреми презентацију од 3 минута (стр. 16 до 35). Напоменути да обратe пажњу на то шта родитељ чини да би помогао детету.

Извештавање по групама и размена утисака, размишљања, искустава.

Одељењски старешина скреће пажњу родитељима на део приручника о стилевима васпитавања.

На крају понуди веб сајт на коме могу преузети приручник у целости:

http://www.unicef.rs/files/Prirucnik_za_roditelje_Skola_bez_nasilja.pdf.

2. Завршна активност

10 мин

Одељенски старешина скреће пажњу на завршне делове приручника (стр.39 до 42) у којима се презентује УЗМ и СЗМ и улога и значај ангажовања родитеља у превенцији и интервенцији кроз активности ове две мреже (у школи и у локалној заједници).

Напомена: старешина прикаже родитељима слику УЗМ њихове школе и СЗМ усклађену са капацитетима конкретне града/места/општине. Приликом презентације користи приказе мрежа из приручника *Шта је данас било у школи?* (Прилог 7)

Нивои реаговања и различити облици насиља²

Превенцију насиља, злостављања и занемаривања чине мере и активности којима се у установи ствара сигурно и подстицајно окружење, негује атмосфера сарадње, уважавања и конструктивне комуникације. Превентивним активностима се:

- * подиже ниво свести и осетљивости детета и ученика, родитеља и свих запослених за препознавање насиља, злостављања и занемаривања;
- * негује атмосфера сарадње и толеранције, уважавања и конструктивне комуникације у којој се не толерише насиље, злостављање и занемаривање;
- * истичу и унапређују знања, вештине и ставови потребни за конструктивно реаговање на насиље;
- * обезбеђује заштита свих од насиља, злостављања и занемаривања.

У циљу превенције насиља, злостављања и занемаривања установа је дужна да упозна све запослене, децу, ученике и родитеље са правима, обавезама и одговорностима свих, прописаним законом, Правилником о протоколу и другим подзаконским и општим актима.

Интервенцију на насиље, злостављање и занемаривање чине мере и активности којима се оно зауставља, осигурава безбедност учесника (оних који трпе, чине или сведоче), смањује ризик од понављања, ублажавају последице за све учеснике и прате ефекти предузетих мера. У установи се интервенише на насиље, злостављање и занемаривање, када се оно дешава или се догодило између: деце или ученика (вршњачко насиље), запосленог и детета, односно ученика, родитеља и детета, родитеља и запосленог и када насиље, злостављања и занемаривање чини треће лице у односу на дете, запосленог или родитеља. Установа је дужна да интервенише увек када постоји сумња или сазнање да дете и ученик трпи насиље, злостављање и занемаривање, без обзира на то где се оно догодило, догађа или се припрема.

Разврставање насиља, злостављања и занемаривања по нивоима

Разврставање насиља, злостављања и занемаривања на нивое има за циљ обезбеђивање уједначеног поступања (интервенисања) установа у ситуацијама насиља и злостављања када су актери деца, односно ученици (дете – дете, ученик – ученик, запослени – дете и ученик). Исти облици насиља, злостављања и занемаривања могу да се појаве на више нивоа, али се разликују у интензитету, степену ризика, учесталости, последицама и учесницима.

На првом нивоу, по правилу, активности предузима самостално одељењски старешина, наставник, односно васпитач, у сарадњи са родитељем, у смислу појачаног васпитног рада са васпитном групом, одељењском заједницом, групом ученика и индивидуално. Изузетно, ако се насилно понашање понавља, ако васпитни рад није био делотворан, ако су последице теже, ако је у питању насиље и злостављање од

² Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање Министарства просвете Републике Србије

стране групе према појединцу или ако исто дете и ученик трпи поновљено насиље и злостављање за ситуације првог нивоа, установа интервенише активностима предвиђеним за други, односно трећи ниво.

Физичко Насиље	Емоционално/ психичко насиље	Социјално насиље	Сексуално насиље и злоупотреба	Електронско насиље
ударање чврга, гурање, штипање, гребање, гађање, чупање, уједање, саплитање, шутирање, прљање, уништавање ствари...	исмејавање, омаловажавање, оговарање, вређање, ругање, називање погрдним именима, псовање, етикетирање, имитирање, „прозивање“...	добацивање, подсмевање, игнорисање, искључивање из групе или фаворизовање на основу социјалног статуса, националности, верске припадности, насилно дисциплиновање, ширење гласина...	добацивање, псовање, ласцивни коментари, ширење прича, етикетирање, сексуално додиривање, гестикулација...	узнемиравајуће „зивкање“, слање узнемиравајућих порука СМС-ом, ММС-ом, путем веб-сајта...

На другом нивоу, по правилу, активности предузима одељењски старешина, односно васпитач, у сарадњи са педагогом, психологом, тимом за заштиту и директором, уз обавезно учешће родитеља, у смислу појачаног васпитног рада. Уколико појачани васпитни рад није делотворан, директор покреће васпитни поступак и изриче васпитну меру, у складу са Законом.

Физичко Насиље	Емоционално/ психичко насиље	Социјално насиље	Сексуално насиље и злоупотреба	Електронско насиље
шамарање, ударање, гажење, цепање одела, „шутке“, затварање, плување, отимање и уништавање имовине, измицање столице, чупање за уши и косу...	уцењивање, претње, неправедно кажњавање, забрана комуницирања, искључивање, одбацивање, манипулисање...	сплеткарење, игнорисање, неукључивање, неприхватање, манипулисање, експлоатација, национализам...	сексуално додиривање, показивање порнографског материјала, показивање интимних делова тела, свлачење...	огласи, клипови, блогови, злоупотреба форума и четовања, снимање камером појединаца против њихове воље, снимање камером насилних сцена, дистрибуирање снимака и слика...

На трећем нивоу, активности предузима директор са тимом за заштиту, уз обавезно ангажовање родитеља и надлежних институција (центар за социјални рад, здравствена установа, полиција и друге институције). Уколико присуство родитеља није у најбољем интересу ученика, тј. може да му штети, угрози његову безбедност или омета поступак у установи, директор обавештава центар за социјални рад, односно полицију. На овом нивоу обавезан је интензиван васпитни рад са учеником и покретање васпитно-

дисциплинског поступка и изрицање мере, у складу са Законом. Ако је за рад са учеником ангажована и друга институција, установа остварује сарадњу са њом и међусобно усклађују активности.

Физичко Насиље	Емоционално/ психичко насиље	Социјално насиље	Сексуално насиље и злоупотреба	Електронско насиље
туца, дављење, бацање,проузро ко-вање опекотина, ускраћивање хране и сна, излагање ниским температурама, напад оружјем...	засташивање, уцењивање, рекетирање, ограничавање кретања, навођење на коришћење психоактивних супстанци, укључивање у секте, занемаривање...	претње, изолација, одбацивање, терор групе над појединцем/гру- пом, дискриминација, организовање затворених група (кланова), национализам, расизам...	завођење од стране одраслих, подвођење, злоупотреба положаја, навођење, изнуђивање и принуда на сексуални чин, силовање, инцест...	снимање насилних сцена, дистрибуирање снимака и слика, дечија порнографија...

Како ће се поједини облици насиља решавати у конкретним ситуацијама, то јест на неком нивоу, зависи и од следећих околности: да ли насиље чине појединци или група, вршњак или неко старији; да ли се насилно понашање понавља; које су могуће последице; какве су компетенције наставника, одељенског старешине, васпитача....

Питања о којима треба размишљати приликом реаговања на насиље: Ко проверава да ли се насиље догодило?, Ко и на који начин прекида насиље?, Ко разговара са учесницима насиља?, Ко обавештава родитеље и разговара са њима?, Ко планира, спроводи и прати ефекте заштитних мера?, Ко и на који начин води евиденцију?, Ко комуницира са другим службама и медијима?..

Редослед поступања у интервенцији

- 1) Проверавање сумње или откривање насиља, злостављања и занемаривања
- 2) Заустављање насиља и злостављања и смиривање учесника
- 3) Обавештавање родитеља и предузимање хитних акција по потреби
- 4) Консултације у школи (тиму)
- 5) Мере и активности у превенцији насиља
- 6) Праћење и вредновање ефеката мера и активности

Прилог 6.

Приручник за родитеље: Шта је данас било у школи?

Весна Поповић и Невенка Крагуљац

Шта је насиље?

Насилно понашање је сваки облик понашања који има за циљ намерно повређивање или наношење бола, страха и понижења другоме.

Знаци да дете трпи насиље у школи

- * мења понашање: умор, повученост, не спава добро, губи апетит, плаче, оштро одговара на питања
- * раздражљиво, мокри у кревет, има ноћне море; нервозно је, гризе нокте
- * жали се на главобоље, бол у стомаку, заборавно је, смушено, одсутно
- * боји се изненадних звукова, мрака, физичког контакта
- * мења уобичајени пут до школе и натраг, касни
- * вређа, удара, наглих је реакција
- * има огреботине и модрице, поцепану одећу
- * настоји да избегне неке предмете (нпр. физичко)
- * књиге и личне ствари му „нестају“, тражи додатни новац
- * школски успех слаби

Знаци да дете испољава насиље у школи

- * наглих је реакција
- * има жељу за владањем, за моћи и контролом туђег понашања
- * показује непријатељство према околини
- * мањак саосећања
- * тежи остваривању користи
- * „високо“ мишљење о себи
- * ароганција
- * у такмичењу хвалисав победник/ца, а лош губитник/ца

Фактори ризика за насиље код деце:

1. Породично окружење:

- * рани развој без довољно саосећања за дететове потребе
- * попустљивост родитеља, без јасних граница понашања
- * недостатак одговарајућих васпитних утицаја
- * толерисање агресивног понашања
- * некритично физичко кажњавање детета

2. Утицај вршњака:

- * моделују насилно понашање
- * подстичу на насиље
- * слабе кочнице за непожељно понашање
- * групна припадност ствара осећај заштитености и смањује личну одговорност

3. Утицај медија:

Често и дуготрајно гледање насиља (ТВ, филмови, видео) подстиче насилно понашање смањује осетљивост за последице насиља и смањује саосећајност

4. Карактеристике друштва:

- * Систем вредности, уверења,
- * Стереотипни начин мишљења,
- * Традиција и менталитет заједнице (толерисање насиља над децом, женама, старима, болеснима, особама са инвалидитетом и/или мањинама).

Шта карактерише оне који посматрају насиље?

- * љутња и осећај беспомоћности јер не знају шта да предузму
- * осећање кривице због тога што не реагују
- * страх од одређених места где се догађају ситуације насиља, где се налазе они који се насилно понашају
- * збуњеност, несигурност...

Зашто деца која посматрају сцене насиља не реагују?

- * Плаше се да ће бити повређени
- * Плаше се да ће направити нешто што ће погоршати ситуацију
- * Не верују одраслима,
- * Немају саосећања.

Васпитни стилови родитеља

- * Ауторитарни стил
- * Попустљиви и брижни стил
- * Попустљиви и незаинтересовани стил
- * Брижни и захтевни стил

Драги родитељи, укључите се !

Не може без ваше помоћи!!!

Прилог 7.

Мреже заштите

Поразговарати о унутрашњој и спољашњој заштитној мрежи. Приказати родитељима актере у мрежи.

Унутрашња заштитна мрежа

Спољашња заштитна мрежа

Родитељски састанак:	Циљна група:
ПРАВИЛА И РЕСТИТУЦИЈА	ОДЕЉЕНСКЕ СТАРЕШИНЕ РОДИТЕЉИ

Трајање:	55 минута
Исходи радионице:	<ul style="list-style-type: none"> * Родитељи прихватају школска и одељенска правила понашања, вредности на којима се темеље и последице њиховог кршења * Родитељи разумеју реституцију као поступак испуњења/поправљања грешке, јачања самопоштовања и обнављања односа са окружењем
Простор:	Учионица
Материјал и опрема:	Велики папири и маркери, видео бим, СПОТ <i>Зауставимо насиље заједно</i> ; Прилог 8: Смернице за припрему правила; Прилог 9: Реституција; Умножени делови ЗОСОВ (чл.44, 45, 112, 113, 114. 115.); Беџеви Ја сам/Ти си фаца!

0. Уводна активност

5 мин

Презентовање СПОТ –а *Зауставимо насиље заједно* – у одељењу (гађање папирима)
<http://www.youtube.com/watch?v=43wL2w4h-L8>

1. Централна активност

45 мин

Одељенски старешина води кратку групну дискусију о правилима у породици: родитељи износе своје примере породичних правила - која су најзначајнија, како су донета, да ли су заједничка или не, која се најтеже спроводе, која се најчешће крше, какве су последице кршења, има ли разлике међу члановима породице у прихватању логичких последица кршења тј. у прихватању одговорности?

Одељенски старешина упозна родитеље са „Смерницама за припрему правила“ (Прилог 8), подели родитеље у неколико група и објасни им задатак.

Задатак: свака група дефинише 3 главне породичне вредности и 3 породична правила, која важе у њиховим породицама; провере да ли су правила повезана са вредностима? Ако је та веза јасна бар код једног правила које важи у породици, уз то правило се дефинишу важеће последице кршења правила и предвиђене санкције.

Следи презентација у великој групи и веома кратко коментари ако их има. За горе наведене активности одвојите 20ак минута.

Водитељ затим, упозна родитеље са основним концептом реституције, надокнаде штете, испуњења, враћања у пређашње стање... Презентује правила која важе у школи и одељењу, предложене санкције за њихово кршење. Родитељи утврђују сличности и разлике са породичним правилима (начин доношења, формулације, санкције, поштовање..).

Поентирајте да од тога како су формулисана и како се користе правила зависи да ли ће последице кршења бити само санкционисане (санкција као казна), а дете дисциплиновано, или ће поступак укључивати и надокнаду штете/реституцију, тј. поправљање стања и враћање на пређашње а дете учено да развија самодисциплину и увиђа смисао и заштитну функцију правила. Корист своја знања стечена на претходним

обукама о правилима и реституцији и користи сав материјал као прилог (о правилима и о реституцији).

Омогућите учесницима кратку дискусију у правцу поправљања понашања унутар одељенске заједнице поштовањем донетих правила и подржава њихово спровођење и усклађивање са породичним. Договарајте се са родитељима о заједничком поступању (превенцији и интервенцији).

Уколико родитељи заступају тезу да су казне најбоља санкција за кршење правила и најбоље средство дисциплиновања деце, одељенски старешина објасни појам реституције и предочи друге видове поправљања понашања деце. То значи да старешина добро разуме појам реституције .

Подсетите родитеље на законске одредбе кршења забрана и обавеза ученика, на последице лакших и тежих повреда обавеза, вођење дисциплинског поступка, права родитеља у таквим ситуацијама (чл.44, 45, 112, 113, 114. 115. О овим законским одређењима ОС је родитеље обавестио на редовним родитељским састанцима)

1. Завршна активност

5 мин

Одељенски старешина замоли родитеље да свако за себе „измери температуру“ радионице/састанка на скали од 0 до 39 степени и уцртају своју вредност (на линији која је претходно нацртана и обележена на табли). Кратак коментар при расанку.

Ако је може да обезбеди, старешина подели сваком родитељу беџ *Ja sam/Tu si фаца*.

Смернице за породична правила³:

1. Правило се дефинише кроз очекивано **понашање** и то тако јасно да свако може да га изведе.
2. У основи правила су **породичне вредности** и уверења. Свако правило се везује за вредност или уверење, а једна вредност може бити основ за више правила.
3. Правила се дефинишу у односу на **позитивна понашања**: Јован радним данима долази кући у 21:00; вредност је поштовање договора; прекршај је закашњење.
4. Уз правило наводе се **јасне последице** за непоштовање. Свако поштовање правила носи са собом награду/привилегију, а свако непоштовање повлачи за собом одузимање те привилегије.
5. Правила се дефинишу на **састанку са породицом**. Деца могу да предлажу, коментаришу у усмеравају, њихово мишљење се поштује. Родитељи доносе финалну одлуку.
6. Правила су међусобно договорена и прихваћена од **оба родитеља**, ако су оба родитеља укључен у васпитање.
7. **Дете мора да разуме** сва правила и последице њиховог кршења као и њихову улогу у очувању/заштити вредности.
8. Правила треба да буду **истакнута** на видном месту у кући.
9. **Спроведе се** заједнички; родитељ реагује на кршење правила на **неемотиван начин**.
10. **Последице** се примењују **доследно**, сваки пут када се правило прекрши.

³ Прилог приредила Вера Деспотовић

Прилог 9.

РЕСТИТУЦИЈА

Поступак поправљања учињене штете. Тежиште није на кривици због направљене грешке већ на проналажењу конструктивних решења у поправљању направљене грешке или штете. **ОСНОВНО ПИТАЊЕ РЕСТИТУЦИЈЕ: ШТА ЋЕШ ДА УРАДИШ ДА БИ ПОПРАВИО ГРЕШКУ КОЈУ СИ НАПРАВИО? ДОБРО ЈЕ РЕЋИ "ИЗВИНИ" ЈОШ БОЉЕ ЈЕ ПОПРАВИТИ ГРЕШКУ**

КРЕАТИВНА РЕСТИТУЦИЈА

- * Развија способности решавања проблема
- * Проналази различите начине за решавање проблема
- * Води рачуна о утицају негативног понашања

НАЧЕЛА РЕСТИТУЦИЈЕ

- * свако може да начини грешку,
- * грешке су нормалне,
- * људски је грешити
- * људи знају када су погрешили,
- * и врло мала деца разумеју када направе грешку
- * критиковање (критицизам) потпомаже развијање одбрамбеног понашања
- * људи ће се понашати боље уколико знају да на њих гледамо као способне, одговорне и спремне на промену
- * ако људи верују у реституцију и спроводе је неће морати да лажу или крију своје грешке

ЗАДАЦИ РЕСТИТУЦИЈЕ

- * Трагање за решењима тако да буду уважени сви актери ситуације
- * Избегавати
- * Критику/критицизам
- * Морализацију
- * Окривљивање

КАРАКТЕРИСТИКЕ РЕСТИТУЦИЈЕ

- * подразумева напор онога који је показао проблем у понашању да исправи учињено
- * не подстиче поновно проблематично понашање
- * дозвољава да особа која је била оштећена буде на адекватан начин задовољена
- * начин на који је извршена реституција у одређеној ситуацији је модел за целу област сличног понашања

ДОБРА РЕСТИТУЦИЈА

- * Оштећени ће се осећати боље/задовољније
- * Онај који је направио грешку уложио је напор да би поправио понашање
- * Избегавају се негативна понашања (критиковање/критицизам, окривљивање, љутња, бес)

КОРАЦИ У ПРИМЕНИ РЕСТИТУЦИЈЕ

- * поразговарати са дететом које је направило проблем
- * подсетити га на донета правила
- * питати како намерава да поправи грешку(реституција треба да има праву вредност, не формалну и површну)
- * ако дете не смисли прави начин реституције родитељу помаже да до ње дође.

ШТА АКО СЕ РЕСТИТУЦИЈА НЕ РЕАЛИЗУЈЕ?

- * применити неку од унапред договорених санкција
- * важно је да се увек реагује на кршење договорених правила
- * некад је потребно укључити и помагаче (другови, родбина и др.)

Родитељски састанак:	Циљна група:
IV. УЧЕШЋЕ РОДИТЕЉА У КРЕИРАЊУ АКЦИЈА	ОДЕЉЕНСКЕ СТАРЕШИНЕ РОДИТЕЉИ
Трајање:	55 минута
Исходи радионице:	<ul style="list-style-type: none"> * Сагледани постигнути ефекти кроз искустава родитеља у вези са учешћем у активностима програма ШБН * Испланиране акције на основу потреба и компетенција родитеља
Простор:	Учионица
Материјал и опрема:	Флип чарт папири, Фломастери у бојама и маркери, Слајд са улогама, Слајд са постерима Ја сам/Ти си фаца, Видео бим; Листа учесника/родитеља са контактима (е маил, фиксни и мобилни број телефона) – умножена за свакога, уз претходну сагласност родитеља

1. Уводна активност **5 мин**

Водитељ позове учеснике да изнесу своја искуства у односу на програм:

- * да ли су видљиве промене у понашању деце у кући и школи,
- * да ли се поштују правила,
- * како виде своју досадашњу улогу у програму – активни/пасивни,
- * како су информисани, укључени
- * опишу неки позитивни пример решавања сукоба између ученика, како су деца променила тј. Поправила понашње, каква је била њихова улога, ко је све решавао случај.

1. Централна активност: **40 мин**

Уколико у одговорима родитеља буде видљиво да је њихово учешће било занемарљиво, или нејасно, одељењски старешина напомиње/одржи кратко петоминутно излагање о важности укључивања родитеља (пошто програм траје и даље, све док им је дете у школи). Објасни зашто је њихова улога важна (јединство васпитног утицаја школе и породице на дете) и укратко објасни родитељима њихову улогу у интервенцији и превенцији.

Старешина наводи неке од улога које родитељи могу да имају у програму:

- * као помоћ сараднику вршњачког тима,
- * организатори и учесници у турнирима, акцијама за повећање безбедности (осветљење, ограда, сала и терени за физичко, кабинети и сл.),
- * у разним манифестацијама,
- * у прикупљању средстава.....
- * стручна предавања
- * Израда брошура, постера
- * Објављивање примера добре праксе (часописи, сајтови, школске новине)

Напомена: може се осврнути на постигнуте ефекте у одељењу, број решених случајева, како деца поштују правила, када их не поштују и дати преглед свих дотадашњих активности у одељенској заједници.

Водитељ се служи свом већ поменутом литературом у припреми за састанак: Правилником о протоколу поступања и Водичем, Приручником о примени протокола и сл. Примарно се ослања на делове који се односе на улогу родитеља.

Полазећи од закључака добијених у претходној дискусији одељенски старешина родитељима поставља питање: *Шта ви као родитељи овог одељења можете да урадите да би се насиље у одељењу/школи смањило? У које активности се желите укључити?*

Задатак за све: да допуне горњу листу, ако виде још неке улоге у којима се боље препознају. Затим, свако за себе одабере улогу која му највише лежи.

Групишу се по одабраним улогама и предложе конкретне начине сарадње, из своје улоге: како ће се укључити у програм, шта ће конкретно (урадити до краја школске године или у наредној години (зависно од времена одржавања овог састанка/радионице), шта ће предузети у породици, а шта у школи....

Када заврше групе презентују свој рад. Размена утисака на великој групи...

Задатак за родитеље: да наведу шта очекују од школе како би они (родитељи) били што ефикаснији учесници у обављању добијених задатака у програму.

Задатак за ОС: да наведе шта он и школа очекују од родитеља.

На крају постигну договор о сарадањи у договореним акцијама: водећи рачуна о конкретним задужењима, садржајима и роковима.

2. Завршна активност

10 мин

У својој групи, на смањеном флип чарту родитељи направе/нацртају беџ свога тима – *Ми смо фаце!* Покаже свако свој беџ...

ИЗВЕШТАЈИ СА РОДИТЕЉСКИХ САСТАНАКА

После сваког састанка потребно је написати извештај наводећи тражене податке и остала лична запажања одељењских старешина.

ПРВИ РОДИТЕЉСКИ САСТАНАК

Датум сусрета _____

Број присутних родитеља _____

Који су били коментари родитеља на саопштене резултате истраживања насиља у школи?

Коментари родитеља о специфичностима појаве насиља у одељењу: Која питања и дилеме су покренули највише „дискусије“ ?

Процените потребе конкретног укључивања родитеља у превентивне и интервентне активности у покушају смањивања насиља у одељењу и школи.

Да ли је било предлога за решавање конкретних проблема?

Разред и одељење: _____

Одељењски старешина: _____

ДРУГИ РОДИТЕЉСКИ САСТАНАК ПРЕЗЕНТАЦИЈА ПРИРУЧНИКА: „ШТА ЈЕ ДАНАС БИЛО У ШКОЛИ“

Датум сусрета _____

Број присутних родитеља _____

Какве су биле реакције родитеља на садржаје приручника (допадање, недопадање, разумљивост, корисност...)?

Колико родитељи препознају различите облике насиља и како на њих реагују?

Који стилови васпитања су заступљени код родитеља у вашем одељењу?

Како процењујете спремност родитеља на заједничку сарадњу у напорима да се смање препознати облици насиља у школи?

Да ли родитељи препознају потребу личног ангажовања у интервентним и превентивним активностима које школа и одељење морају предузимати?

Наведите карактеристичне реакције и коментаре, ако их је било?

Која питања и дилеме су покренули највише „дискусије“ ?

Разред и одељење: _____

Одељењски старешина: _____

ТРЕЋИ РОДИТЕЉСКИ САСТАНАК ПРАВИЛА И РЕСТИТУЦИЈА

Датум сусрета _____

Број присутних родитеља _____

Колики значај родитељи дају доношењу и поштовању кућних правила- око чега се најчешће доносе?

Које поступке дисциплиновања примењују?

Колико су разумели значај конструктивних приступа у поступцима дисциплиновања своје деце и појам реституције- какви су били коментари?

Какви су коментари на одељењска и школска правила- да ли су се родитељи сложили, нешто мењали, додали исл.

Како ће се они укључивати у случају кршења донесених одељењских правила?

Око чега се водила највећа дискусија?

Разред и одељење: _____

Одељењски старшина: _____

ЧЕТВРТИ РОДИТЕЉСКИ САСТАНАК КРЕИРАЊЕ АКЦИЈА, ИЗНОШЕЊЕ ИНИЦИЈАТИВА И ПОТРЕБА

Датум сусрета _____

Број присутних родитеља _____

Како је дефинисана улога родитеља у програму- као активна или као пасивна (већина, појединци...)

Да ли су задовољни начинима информисања о реализацији програма?

Наведите конкретне примере како су родитељи учествовали у решавању сукоба између ученика и допринели поправљању њиховог понашања.

У којим акцијама у школи су родитељи вашег одељења учествовали?

Које су кључне идеје одељењског превентивног план и која су задужења родитеља у том плану?

Колико сте ви као одељењски старшина задовољни сарадњом са родитељима у реализацији програма „Школа без насиља“?

Разред и одељење: _____

Одељењски старшина: _____